

HEEFT BEWEGINGSONDERWIJS NOG WEL EFFECT?

‘Bewegingsonderwijs staat er goed voor, maar zet kinderen onvoldoende aan tot beweging’. Dat was de kop van het persbericht van 5 november jl. Dat was niet een uitspraak van een cynische schrijver als Midas Dekkers of een politicus met slechte ervaring in zijn gymverleden. Dit is de kop van een krantenartikel op basis van het boek ‘Naar beter bewegingsonderwijs’, een bundeling van samenhangende studies naar bewegingsonderwijs, van het Mulier Instituut in samenwerking met SLO en vijf ALO’s. Wat en wie bepaalt het succes van LO? Door: Maarten Massink

Als je als ik 25 jaar met voldoening LO-lessen verzorgt in het voortgezet onderwijs dan schrik je van zo’n krantenkop; het vak zet leerlingen onvoldoende aan tot bewegen buiten schooltijd en dat is volgens de opstellers van het persbericht één van de belangrijkste doelstellingen van het vak. Dat roept vragen en een kritische houding op. Kritisch ten aanzien van jezelf en je vaksectie. Maar ook kritisch ten opzichte van het persbericht en het onderzoek. Daarbij speelt vakvisie een belangrijke rol. Vragen die dan bij me opkomen zijn:

- 1 Heb ik wel voldoende inzicht in de effecten van bewegingsonderwijs en stemt dat wel overeen met de feiten? Is het geven van bewegingsonderwijs wel effectief en net zo belangrijk voor leerlingen als je gevoel je ingeeft?
- 2 Heb ik wel dezelfde opvattingen over de belangrijkheid van de doelstellingen zoals het persbericht aangeeft op basis van de studies? Is leerlingen aanzetten tot meer sport en bewegen na schooltijd wel de (belangrijkste) doelstelling waarop je afgerekend wil worden?
- 3 Is de wijze van onderzoeken van het bereiken van de belangrijkste doelstellingen wel afdoende? Worden de goede vragen gesteld? Is het vragen naar *daadwerkelijk* deelnemen aan bewegingsactiviteiten buiten school wel bepalend voor het succes van het vak, of is het *kunnen* deelnemen aan de ‘brede’ bewegingscultuur bepalend voor het succes van het vak? Wordt dat *kunnen* deelnemen en de *breedte* van de bewegingscultuur voldoende geaccentueerd in het onderzoek?

WELKE EFFECTEN WIL IK BEREIKEN?

De laatste periode ben ik met klassen bezig geweest met zelfverdediging, trefspelen en wel boksen. Na vier lessen zie ik graag de volgende effecten. Allereerst het beeld wegnemen bij leerlingen dat boksen oproept: elkaar flink proberen te meppen. Beelden uit de filmwereld, internet, maar ook de boks-sport geven leerlingen het idee dat je vooral sterk moet zijn en de ander flink moet raken. Dat beeld corrigeren en aangeven dat boksen op school een tikspelletje is waarbij het niet gaat om kracht, maar om snelheid, behendigheid en elkaar ‘skin touch’ raken. Het is voorwaarde om te *kunnen/mogen* beginnen met boksen. Voor sommige leerlingen een teleurstelling, maar voor de meeste een opluchting. We beginnen met een spel waarbij ze elkaar in tweetallen met de vingertoppen moeten proberen licht te tikken op het hoofd, zonder te slaan. Dit leidt al gauw tot natuurlijk afweren met de armen en de juiste speelse houding. Dan gaan we over tot gebruik van handschoenen, waarbij de zachte handschoen het mogelijk maakt elkaar aan te tikken met de knokkels van een vuist. Een paar afspraken zijn verder nog nodig om een partijtje te kunnen spelen:

- alleen boksen binnen de aangegeven tijd na een signaal en starten met ‘shake hands’
- alleen boksen in de aangegeven boksruijme (‘ring’)
- de wijze van treffen is met de voorkant van de handschoen, ‘skin touch’

- afspraken over het trefvlak (voorkant romp en wel of niet met aangezicht)
- stoppen op aangeven van partner, geen rug toedraaien maar uit de ring stappen als je overzicht verliest
- na afloop 'shake hands'.

In dit kader zijn daarna aanwijzingen over techniek van aanvallen en verdedigen mogelijk. Kinderen leren dat het er niet om gaat elkaar hard te treffen. Diegene tegen wie veilig en goed boksen mogelijk is, is een goede bokser.

Welke effecten zie ik? Leerlingen die angst hadden voor boksen voelen zich met deze afspraken, en herhaald oefenen en uitproberen en feedback geven op gedrag en uitvoering, veilig genoeg en uitgedaagd om ook tegen sterkere leerlingen te boksen. En andersom; de grotere en sterkere leerlingen mogen alleen meedoen als zij in staat zijn veilig te boksen en worden meer gewaardeerd naar mate zij beter in staat zijn anderen goed te laten boksen. Natuurlijk gaat dit met een portie flinke inspanning gepaard en is het juist de fysieke component die eisen stelt aan samen opdrachten goed uitvoeren. De positieve wederzijdse afhankelijkheid wordt letterlijk voelbaar gemaakt. Deze effecten zijn merkbaar in een klas. Zijn ze ook direct meetbaar? Via gedragsomschrijvingen van een beginsituatie en een eindsituatie zijn verschillen inzichtelijk te maken. In het *Basisdocument onderbouw VO* wordt dit beschreven. Het kan ook zichtbaar worden in videobeelden. Aan het begin van de lessenreeks is er schroom. Een verkeerd beeld van boksen leidt vaak tot een zichtbaar aarzelende deelname. De laatste les laat zien dat de veiligheid en het vertrouwen in de gemaakte afspraken, in elkaar, en in de geleerde technieken kan leiden tot een actieve enthousiaste deelname. Een ervaren docent heeft niet altijd videobeelden nodig maar ziet de verschillen tussen begin- en eindsituatie aan zijn geestesoog voorbijtrekken en merkt op wanneer het goed is.

Zou ik echter na afloop het succes af willen lezen door leerlingen te vragen; 'wie van jullie is er na school wel eens gaan boksen?', of 'wie van jullie zit er op een bokscub?', dan zou ik teleurgesteld zijn over het behaalde effect. Al zou er één leerling zijn die op een bokscub is gegaan, hij zou daar waarschijnlijk een andere 'bewegingscultuur' tegenkomen dan in de gymles. Maakt dat het boksen in de les minder zinvol? Dat hangt ervan af welke effecten ik nastreef.

Verwijzend naar effect binnen school

De effecten van goed bewegingsonderwijs zijn heel direct merkbaar:

- op de leerling, de klas en de school
- op ontwikkelingen van leerlingen binnen de algemene doelstellingen
- op het beter bekwaam maken voor deelname aan de bewegingscultuur.

Er is een direct effect op leerling, klas en school. Met plezier deelnemen aan het bewegen in het 'hier en nu van de klas' en daardoor de activiteit leren waarderen, heeft een effect op de leerling en de sfeer in de klas. Heel veel 'lastige' klassen kun-

nen met bewegingsactiviteiten in de gymlessen plezier in school krijgen, behouden of versterken. Daarmee levert het vak een belangrijke bijdrage aan het schoolklimaat. Zowel impliciet (zo gaan wij met elkaar om qua regels, fair play, elkaar helpen) als expliciet (sporttoernooien, naschoolse sport, schoolkampen en reizen).

Hoewel er vaak verwezen wordt naar de bijdragen aan algemene schooldoelstellingen van de lessen bewegingsonderwijs, wordt daar naar mijn gevoel verder onvoldoende gewicht aan gegeven. We mogen volgens sommigen dit niet zwaarder benadrukken dan bij andere vakken, en we moeten ons vooral richten op 'bekwaam maken voor deelnemen aan bewegings-situaties' waarin 'beter leren bewegen' (dus met bewegingsgebonden doelen) een belangrijke rol speelt. Mijn mening is echter dat er naast 'beter leren bewegen' meer recht moet worden gedaan aan de algemene vakoverstijgende schooldoelstellingen. Ons vak biedt daarvoor zeer goede mogelijkhe-

Goed blijven kijken

FOTO: ANITA RIEMERSMA

den. Aspecten zoals leren omgaan met regels, zelfstandig werken, omgaan met elkaar (persoonsgebonden doelen als betrokkenheid bij de les als onderdelen van 'Bewegen beleven', zie *Basisdocument*) leveren juist bij ons vak zulke waardevolle leermomenten op, waarin veel effecten bereikt kunnen worden. Het argument dat deze aspecten niet slechts voorbehouden zijn aan bewegingssituaties, maar ook in andere vakken aan bod kunnen komen, mag waar zijn voor degenen die de rol van bewegingsonderwijs daarin beperkt zien.

Maar de fysieke component in bewegingssituaties maakt het leermoment van deze aspecten van een andere orde hoog. Leren omgaan met elkaar is in een tafelgroepje met wiskunde van een andere dimensie dan in een trefspel als boksen.

Verwijzend naar effecten buiten school

Zelfverdedigingsspelen op school zijn zeer waardevol in mijn beleving gezien de bijdrage aan de algemene schooldoelstellingen en daarmee ook aan de voorwaarden voor deelname aan de bewegingscultuur. Maar of het boksen wat ik nu doe op school, aansluit met wat in de bewegingscultuur gebruikelijk is, is de vraag. En dat geldt ook voor sommige andere activiteiten. Als leerlingen plezier hebben in turnsituaties op school en ik vraag daarna of leerlingen buiten schooltijd wel eens gaan turnen, verdampst het succes van de turnles dat daarvoor nog zo tastbaar was. Daarmee kun je soms in een vreemd spanningsveld terechtkomen als je het succes afleest uit deelname aan een 'engere bewegingscultuur'. Belangrijk is dat leerlingen bekwaamheden leren die hen beter in staat stellen tot deelname aan de bewegingscultuur in 'brede' zin. Werken aan algemene onderwijsdoelstellingen draagt daar zeker toe bij.

De discussie over de plaats van tik- en afgooispelen (inblijven en uitmaken) is daar nog een voorbeeld van. Deze categorie van spelen, mits goed gegeven, kan zeer leerzame momenten opleveren en appelleert sterk aan plezier en motivatie bij leerlingen. Lees de artikelen van Henk Breukelman daarover (*Tik- en afgooispelen, toetje of hoofdgerecht in Lichamelijke Opvoeding* (2007), 3, 4 en 6). Er is een mate van transfer binnen deze spelen naar andere sportspelen (softbal, volleybal b.v.). De combinatie van leerzaam, motiverend, intensief en laagdrempelig maar ook uitbouwbaar maakt het mijn inziens tot een belangrijke groep in bewegingsonderwijs. Deze spelen kunnen zich soms ontwikkelen in een richting die geen vervolg kent in de ons omringende gereguleerde bewegingscultuur. Zijn zij daarmee minder waardevol of zelfs af te wijzen? Met een brede opvatting over de ons omringende bewegingscultuur verdienen deze spelen hun plaats. Wordt de breedte van de bewegingscultuur voldoende toegelicht in het onderzoek en de vraagstelling aan leerlingen? Als de vragen gaan over of zij aan sport en bewegen doen na schooltijd, zullen zij dan ook denken aan de spelletjes die ze met elkaar spelen buiten schooltijd? De vragen die gesteld zijn daarover waren:

Ben je door gymlessen meer gaan sporten en bewegen? (vraag 5 van deel 3 van de vragenlijst) Ja of nee. Bij Ja ga door naar vraag 6.

Mikken op de handschoen

Wat heeft er op school voor gezorgd dat je (meer) bent gaan sporten en bewegen? (vraag 6 van deel 3 van de vragenlijst).

Het is maar de vraag of leerlingen door deze vragen denken aan sporten bij club of vereniging, of denken ze ook aan het spelen met elkaar van allerlei spelletjes die wel horen tot de (hun?) bewegingscultuur maar in hun beleving niet vallen onder sporten. Ik denk dat kinderen zich daarbij beperken tot de beperkte (sport)opvatting van de bewegingscultuur en dat de woorden *sporten en bewegen* in de vraag, ze weinig aanzet tot een brede benadering van de bewegingscultuur. Althans niet zonder uitgebreide toelichting. Dat is met name jammer omdat de pers dit aspect uit het onderzoek zo centraal heeft gesteld en daarin kans zag het vak negatief voor het voetlicht te brengen door het niet realiseren van de belangrijkste doelstelling; aanzetten tot meer bewegen na schooltijd.

PRIMAAT GEVEN AAN 'BEWEGEN NA SCHOOLTIJD'?

Daarmee kom ik aan de kern van mijn betoog. Moeten wij schrikken van deze regels in het persbericht:

's-Hertogenbosch, 5 november - De leraren, leerlingen en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties zijn het erover eens: lichamelijke opvoeding is een belangrijk vak op

FOTO: ANITA RIEMERSMA

school en de verzorging daarvan is heel behoorlijk, maar het zet de leerlingen onvoldoende aan tot meer beweging buiten schooltijd. Toch is dat laatste een van de belangrijkste doelstellingen van de lessen lichamelijke opvoeding.

We moeten ons er zeker iets van aantrekken. Natuurlijk is het goed als leerlingen door bewegingsonderwijs meer gaan bewegen na schooltijd. Jammer zou zijn als meer bewegen na schooltijd slechts wordt afgemeten aan deelnemen in clubs en verenigingen. Bovendien is doen aan sport en bewegen niet de enige belangrijke doelstelling en de vraag is of het de belangrijkste doelstelling is zoals in het persbericht wordt gesteld. De bijdrage van bewegingsonderwijs aan de schooldoelstellingen is dermate wezenlijk, fundamenteel en kansrijk door het bewegingsaspect juist in ons vak, dat het daarmee alleen al een belangrijke plaats verdient op school. Goed bewegingsonderwijs is meer dan alleen een verwijzing naar deelname aan de sportcultuur ofwel bewegingscultuur in 'engere' zin.

TOT SLOT

Juist bewegingsonderwijs heeft de mogelijkheid deuren te openen bij leerlingen die anders gesloten blijven. Ik besef dat we hiermee midden in de 'doel-middeldiscussie' terecht zijn

gekomen. Zeker in deze tijd waarin aandacht voor burgerschap als reactie op individualisering en egocentrisme het onderwijs komt binnenrollen is het een goed moment ons te heroriënteren op doelstellingen. Dat leidt mogelijk tot het herwaarderen van algemene schooldoelstellingen die juist bij LO vooral bewegend aan bod komen. Laten we niet bang zijn daarvoor uit te komen.

Dat betekent niet dat alles maar goed is wat we doen. We blijven erop mikken leerlingen meer bekwaam te maken voor deelname aan de bewegingscultuur. Leerlingen moeten daarop een perspectief ontwikkelen. Maar laten we stoppen met het succes van het vak alleen te meten aan de concrete deelname van leerlingen aan die bewegingscultuur in 'engere' zin.

U heeft waarschijnlijk gemerkt dat de conclusie die getrokken werd door de pers uit het onderzoek 'Naar beter bewegingsonderwijs' mij geraakt heeft. De strekking dat wij de belangrijkste doelstelling niet verwezenlijken strijkt mij tegen de haren in. Ik heb geprobeerd aan te geven waarom. Ik ben daarbij erg afgegaan op mijn gevoel en heb daar argumenten bij gezocht, en dat is niet erg wetenschappelijk. Maar soms krijg je het gevoel dat de conclusie van de pers over het onderzoek niet overeenkomt met de werkelijkheid of mijn beleefde werkelijkheid. Dat kan liggen aan mijn beleving, maar dat kan ook liggen aan de conclusie, de formulering van de belangrijkste doelstelling of de manier van onderzoeken. Ik ben nieuwsgierig naar de beleving van andere docenten bewegingsonderwijs bij het lezen van dit persbericht.

BRONNEN

Persbericht 5 november 'Naar beter bewegingsonderwijs' van het Mulier Instituut
Basisdocument bewegingsonderwijs voor onderbouw VO, Gerieten Brinke e.a. (2007) JLF
 Vragenlijst gehanteerd bij onderzoek 'Naar beter bewegingsonderwijs'
 'Tikspelen toetje of hoofdgerecht', Henk Breukelman *Lichamelijke opvoeding* (2007), 3, 4 en 6.

Correspondentie: M.Massink1@chello.nl